

DAMIR BEVANDA*

Etička pitanja u radu s informatorima

Sažetak

U proaktivnom radu policije na suprotstavljanju suvremenim sigurnosnim izazovima, proisteklim iz organiziranog kriminaliteta, terorizma i drugih teških kaznenih djela, povjerljivi informatori su nezaobilazan instrument. Autor, kroz analizu znanstvenih i stručnih istraživanja, prikazuje etičku dimenziju odnosa agencija za provođenje zakona s informatorima.

Cilj je rada upozoriti na etička pitanja i dvojbe koje se mogu pojaviti prilikom uspostavljanja odnosa i tijekom vođenja informatora, i kod policijskih službenika i kod informatora. U radu se definira pojam informatora izveden iz tri temeljne značajke: iz motivacije za ustupanje podataka, iz pristupa podacima korisnih policijskoj agenciji i kontrole rada informatora, te se objašnjavaju brojna etička pitanja vezana uz te značajke. Posebno su objašnjene etika policijske organizacije kada su u pitanju informatori te odnos voditelja i informatora. Autor ističe nužnost i važnost podzakonskog akta kojim se definira vođenje informatora, uključujući etička pitanja. Bez obzira na povremena osporavanja i kritike, rad s informatorima, kao način prikupljanja informacija, potpuno je opravdan, visokokoristan i u porastu.

Ključne riječi: *informator, policijska etika, organizirani kriminalitet.*

UVOD

O etici u radu s informatorima ne može se odvojeno govoriti od općeetičkih načela u policijskom radu, koja danas sve više dobivaju na važnosti. Govoreći o onome što očekuje policiju sutra, Modly (2007:257) naglašava kako će težište biti stavljeno na načelo pravičnosti, a ne isključivo na materijalnu istinu i vjerodostojnost. Jasno je kako policijski poslovi u kojima su visoke razine tajnosti, mogu biti moralno problematični.¹ Jedan od takvih

* Damir Bevanda, magistar kriminalistike, viši stručni suradnik na poslovima sigurnosti u Bosni i Hercegovini.

¹ Etika u policijskom radu nije univerzalna kategorija. Primjerice, policija u Velikoj Britaniji usvojila je etičke standarde i kodekse postupanja zasnovane na načelu proporcionalnosti gdje razina intruzivnog rada mora biti opravdana ozbiljnošću zločina [Ratcliffe, 2008:218, prema Neville, E. (2000). *The public's right to know – the individual's right to privacy*. Policing and Society, 9 (4), 413.-428.].

poslova jest rad s informatorima.

Uočeno je kako "domaća" akademska i stručna zajednica "izbjegava" problematiku informatora. S jedne strane radi se o tajnoj metodi rada policijskih agencija, dakle nedostupnoj široj akademskoj zajednici. Klerks ističe (2007:93) kako pitanje povjerljivosti ograničava pristup policijskim informacijama za akademske istraživače. S druge strane, upravo etički sklisko područje može biti razlog slabijeg interesa za istraživanje ove vrste policijskog posla. Gill (1998:353) ga naziva visoko kontroverzno pitanje informatora.

Rad s informatorima različiti autori promatraju dijametralno suprotno. Pojedini autori kao etičko pitanje otvaraju uopće korištenje kriminalaca informatora (Brown, 2001:13). Dodajmo ovome kako i sudovi promatraju građanina i informacije koje on pruža s više kredibiliteta nego one koje pruža kriminalni informator (Fitzgerald, 2007:1-2). Za druge autore vrijede stajališta prema kojima je policijski službenik dobar koliko su dobri njegovi informatori (Rudman, 2004:20). Korištenje povjerljivih izvora za borbu protiv kriminaliteta jedan je aspekt policijskih poslova koji mora biti mjeran u odnosu na rizike gubljenja povjerenja javnosti (Ratcliffe, 2008:217).

1. INFORMATORI – "VRIJEDAN ALAT" ILI "NUŽNO ZLO"

Povjerljivi informatori su započeli imati važniju ulogu kako su vladine institucije razvijale složenije policijske sustave i formalizirale istražne tehnike. Od stare Grčke do ranog XIX. stoljeća postojalo je malo raširenog ili sustavnog korištenja povjerljivih informatora. Većina informatora imala je minimalnu ulogu u kaznenopravnom sustavu. Kada su se policijske snage u zapadnoj Europi započele profesionalizirati, korištenje informatora postalo je puno zastupljenije (Bloom, 2002:2).

U suzbijanju kaznenih djela organiziranog kriminaliteta i/ili terorizma informatori postaju sve značajniji institut. Za terorizam informatori su ponekad jedino validno sredstvo suprotstavljanja društva spram ove negativne pojave². Proaktivno policijsko djelovanje dobrim dijelom se oslanja na podatke prikupljene od informatora. Castle (2008:140) naglašava kako kanadski odgovor na organizirani kriminalitet pretpostavlja sljedeći proces: značajne mete organiziranog kriminaliteta mogu biti identificirane kroz analizu postojećih policijskih informacija i **proaktivnu kultivaciju ljudskih izvora** te drugih izvora podataka prije poduzimanja intenzivnih aktivnosti provođenja zakona. Informatori i njihov doprinos nisu svugdje i uvijek cijenjeni, niti je suzbijanje organiziranog kriminaliteta prioritet rada policije. Gill (1998:358) ističe učestalu pojavu veće zabrinutosti visokih rukovodećih službenika i dono-

² Sarma (2005:166) objašnjava kako terorističke skupine vođene potrebom za preživljavanjem, imaju tendenciju da su male, kohezivne i tajnovite. Krug onih kojima su poznati budući napadi drži se na minimumu kako bi se osigurala operativna sigurnost i personalna anonimnost. Uzimajući u obzir ovu razinu kohezije, ostaje malo mogućnosti za infiltraciju njihovih redova korištenjem prikriivenih istražitelja. Slično tomu, svijest o sustavima za elektronsko presretanje, strategijama fizičkog tajnog praćenja i metodama ispitivanja je visoka, a rezultat je da suvremene organizacije iškolavaju njihove aktiviste u protuobavještajnim i protuispitivačkim metodama. Kao rezultat naglaska stavljenog na unutarnju sigurnost među ovakvim skupinama, malo informacija o budućim napadima nenamjerno curi iznutra. Kao odgovor na ovakav obavještajni vakuum, oni koji su zaduženi za borbu protiv terorizma bili su prisiljeni stvarati uvjete pod kojima stabilan protok i pouzdan oblik obavještajnih podataka potječe iz subverzivnih organizacija. S obzirom na nemogućnost infiltriranja u takve skupine korištenjem prikriivenih istražitelja, pokušalo se "preobratiti" postojeće aktiviste korištenjem varijacija i kombinacija stimulacija i prijetnji.

sitelja politike za ulični kriminalitet "visoke vidljivosti" naspram organiziranog kriminaliteta "niže vidljivosti". Vođenje informatora je u porastu, premda je njihovo korištenje osjetljiva i uvelike taktička aktivnost (Ratcliffe, 2008:133).

Korištenje povjerljivih ljudskih izvora može često dovesti policijske službenike blizu etičkih i zakonskih granica i postaviti pitanje u dijelu javnosti o legitimnosti policijskog djelovanja. Ovo može biti cijena koju se isplati platiti, ako informatori pružaju informacije koje su policijskim odjelima važne ili strateški vrijedne (Ratcliffe, 2008, 134).

Turcotte zaključuje (2008:303) kako *korištenje informatora i kooperativnih optuženika stvara prilične političke, zakonske i akademske kontroverze. Većina znanstvenika obrazlaže: premda učinkovitost ove metode nije bila empirijski dokazana, njezine negativne konzekvence su obilno dokumentirane. Dogovori sa sudionicima u kriminalnim radnjama kontradiktorni su temeljnim načelima pravnog sustava. Praksa često vodi prema kršenjima ljudskih prava i oslabljuje društveno tkivo, proizvodeći nepovjerenje i dezorganizaciju u ionako osjetljivim zajednicama. Ona povećava mogućnosti za policijske protuzakonnosti i korupciju te postoji rizik prema kojem će informatori manipulirati i iskorištavati sustav. S druge strane agencije za provođenje zakona osjećaju kako je korištenje sudionika u kriminalnim radnjama postalo nužno zlo. Okolina je evoluirala i oblici organiziranog kriminaliteta i djela bez žrtve (victimless offences) u porastu su. Kontekst se također mijenja. Povećani pristisci se vrše na policijske snage da djeluju, a uobičajene tajne taktike agencija za provođenje zakona su podložne povećanom javnom ispitivanju. Nadalje, proračuni su u svim segmentima javnog sektora značajno reducirani. Kao rezultat, korištenje informatora se promatra kao troškovno isplativ odgovor.*

2. DEFINICIJA POJMA INFORMATORI

Postoji više radnih, načelnih ili teorijskih definicija informatora. Ukratko, informatori su ljudi koji imaju tendenciju davanja informacija policiji o kriminalitetu ili onima koji su involvirani u kriminalitet (Billingsley, 2002:51). Bitno je razlikovati jednostavne pružatelje informacije od povjerljivih informatora s kojima policijska agencija ima trajan i strogo konspirativan odnos (Modly, 1998:166, 169 – informanti i informatori; Bloom, 2002:1 – slučajni i regrutirani/povjerljivi informatori; Perić, 1987:122 – informatori i operativne veze/suradnici).

"Informator" je opći pojam koji često koristi policija i tužiteljstvo za opis širokog raspona osoba koje na povjerljiv način dostavljaju informacije koje se odnose na kriminalne aktivnosti. Pojam općenito uključuje neotkrivene osobe koje policijskim službenicima dobrovoljno materijaliziraju informacije o kršenjima zakona. Ne uključuje osobe koje isključivo pružaju informacije nakon što su ih intervjuirali policijski službenici ili koje daju informacije kao svjedoci za vrijeme trajanja istrage (Fitzgerald, 2007:1).

ZKP-ovi u Bosni i Hercegovini ne definiraju pojam informatora. ZKP RH u članku 202. stavku 2. točki 25. informatora/pouzdanika definira kao *građanina koji sudjeluje u posebnoj dokaznoj radnji prema ovome Zakonu*. Znači li to da se informatori ne mogu koristiti u svakodnevnom policijskom radu, odnosno izvan sudski odobrene posebne dokazne radnje? Svakako ne. Zakon o policijskim poslovima i policijskim ovlastima RH u članku 13. stavku 1. točki 21. propisuje *prikrivene policijske radnje* u koje se ubraja i rad s informatorima. Pravilnik o načinu postupanja policijskih službenika u članku 40. stavku 1. točki 4. propisuje

kako *policijski službenik može prikupljati podatke od informatora*. Temeljna je razlika u prikupljanju podataka i pribavljanju dokaza.

Bolja definicija informatora uključuje opis tri kvalifikacije koje takva osoba mora imati. Informatori su ljudi s **pristupom** informacijama o kriminalitetu. Oni postaju informatori kada su na neki način **motivirani** da donesu to pod pažnju policije. Ovi faktori te **kontrola** informatora i njegovih informacija od strane istražitelja su ono što čini informatore esencijalnim za učinkovito provođenje zakona, premda ne bez značajnog troška (Madinger, 1999:7). Dakle, informatore definiramo kao osobe koje imaju motivaciju da pruže informacije, imaju pristup informacijama i voljne su prihvatiti kontrolu službenika za provođenje zakona (Madinger, 1999:21). Ova tri faktora su često usko vezana. Modly naglašava (1993:13) kako je za uspješan rad s informatorima prijeko potrebno da policija spozna pravi motiv suradnje informatora. Štoviše, kasnija kontrola rada informatora u najužoj je vezi s motivima kojima se informatori rukovode prilikom angažiranja. Da bi se shvatio motiv kojim se rukovodi informator, policija mora imati stvarnu kontrolu nad njegovim radom.

Kada se uzmu u obzir tri navedena faktora jasno je da svaki pojedinačno nosi mnogo etičkih dilema. Prelazak etički ili zakonski dozvoljenih okolnosti za stvaranje motivacije kod informatora, i nastavak njihove kontrole rada, te ulazak u kažnjivu zonu kako bi se ostvario što bolji pristup podacima ili metama od interesa, samo su neki od aspekata rada s informatorima o kojima je nužno voditi računa.

3. ETIČKI ASPEKT MOTIVACIJE INFORMATORA ZA USTUPANJE PODATAKA POLICIJI

Motivacija je utjecaj koji izaziva, usmjerava i održava željeno ponašanje ljudi. Veliko značenje se pridaje determiniranju stvarne motivacije koja se krije u volji kriminalca da surađuje s policijom. Bez intenzivne, čvrste i dugotrajne motivacije, upitno je hoće li kandidat uspjeti ustrajati do završetka operacije i izdržati raznovrsne pritiske i zadatke uključene u dužnost (Hess, Amir, 2002:1008). Vrlo često informator može pokazivati više od jednog motivatora ili se njegova motivacija može promijeniti za vrijeme trajanja njegovih poslova s vladom (Fitzgerald, 2007:19). Neki od faktora motivacije mogu biti etički upitni, dok su drugi sasvim etički opravdani.

Etički neupitnim motivatorima pripadaju **osjećaj građanske dužnosti i strah od osвете**. Sve dok ovi motivatori ne dovode do fabriciranja informacija, izvrtanja istine, svjesnog laganja i slično, njihova vrijednost ostaje neupitna.

U etički opravdane motive spada i **novac**. Lyman (2007) naziva je plaćenička motivacija. Novac, kao univerzalni motivator smatramo etički najmanje upitnim, a istodobno jednim od potencijalno najučinkovitijih³. Problem u pitanju ovog motivatora nastaje kada se informatori naviknu na novac, a nemaju "robu" koju mogu ponuditi. Tada mogu izmisliti nepostojeće kriminalne aktivnosti ili poticati svoju metu o čemu će biti govora kasnije. Također

³ U prvih 30 godina IRS-ovog (porezna uprava SAD-a, bilj. a) programa informatora, približno 17 000 informatora je kolektivno zaradilo preko 35,1 milijun US\$. IRS je vratio natrag više od 2,1 milijarde neplaćenog poreza zahvaljujući informacijama informatora [Fitzgerald, 2007:22 prema Green, F. (1998). *Telling on cheats: how to profit by putting the IRS on the tax frauds trail*. San Diego Union-Tribune, March 29th, p.11.].

postoje dokazi koji sugeriraju da su se informatori prebacivali od jedne policijske agencije do druge kako bi osigurali najveće iznose (Billingsley, 2002:59). U svakom slučaju bitno je u svijest informatora ugraditi premisu da radi za policijsku agenciju, a ne za novac.

Strah od zakonske kazne za kaznena djela je vjerojatno najčešće susretana motivacija za osobe koje surađuju s agentima za provođenje zakona (Fitzgerald, 2007:22). Radi se o etički vrlo skliskom području. S jedne strane istražitelj se ne smije koristiti ucjenom, pritiskom, intimidacijom i sličnom prilikom uspostavljanja motivacije. Modly (1993:17) izričito naglašava, bez obzira o kojim motivima se radilo, da angažiranje informatora mora biti na **dobrovoljnoj osnovi**. Ovlaštene službene osobe ne smiju se služiti ucjenama ili pritiscima kako bi neku osobu pridobile za informatora (Perić, 1987:125). Praksa je međutim prebogata potpuno oprečnim iskustvima⁴. Ponuda uhićenoj osobi da surađuje i olakša svoju situaciju je tehnika najčešće korištena za regrutiranje informatora. Ona nudi potencijalnom kriminalnom informatoru mogućnost da dramatično popravi svoju situaciju i djeluje prema njemu kao snažan motivator da pruža značajnu pomoć policiji. Odluka da se ponudi kooperativnost kao opcija za vrijeme trajanja istrage se ne bi smjela učiniti bez pristanka tužitelja (Fitzgerald, 2007). S druge strane, što je kazneni progon izvjesniji i potencijalno suđenje bliže, informator može lažirati dokaze ili poticati svoju metu kako bi izbjegao progon. Slično je i s angažiranjem već osuđenih zločinaca. Kazneno-popravne ustanove, naročito federalne institucije su postale "tvornice doušnika" (Fitzgerald, 2007:23). U ovom smislu poznata je i etički sasvim prihvatljiva motivacija **pokajanja**, prema kojoj se informator želi odužiti društvu zbog osobnih povreda zakona koje je počinio u prošlosti. Budući da se smatra prilično rijetkim motivom, kada se pojavi može biti vrlo produktivna (Lyman, 2007:91).

Posebna vrsta informatora s kojim se susreću prikriveni istražitelji i već regrutirani informatori jesu **nesvjesni** informatori. Lyman (2007:91-92) ga smatra vjerojatno najkorisnijim i najproduktivnijim od svih. Općenito, nesvjesni informator je osoba s kojom se prikriveni istražitelj druži za vrijeme trajanja istrage. Informacije dobivene od nesvjesnog informatora mogu biti krajnje pouzdane. On može biti aktivno uključen u kriminalne potpune o kojima razgovara s agentom ili informatorom i on prenosi informacije iz prve ruke o kriminalitetu koji je još uvijek u stadiju planiranja (Fitzgerald, 2007:36). S obzirom na to da se radi o posebnoj istražnoj radnji, odnosno aktivnosti prethodno verificiranoj od strane tužiteljskog tijela, smatramo je etički neupitnom.

Etički je prihvatljiva i **egoistična** motivacija iako joj naziv može govoriti suprotno. Egoistični informator je onaj koji uživa u društvu s policijom i kojeg zanima policijski posao. Kao i u slučaju informatora plaćenika, on ili ona možda nisu osobno uključeni u kriminalne aktivnosti, ali mogu pokušati infiltriranje u kriminalni element u interesu policije. Ponekad ove osobe mogu biti veoma produktivne, a malo tražiti od službenika koji ih vode, što čini ovu motivaciju vrlo dobrom za istražitelje (Lyman, 2007:91).

Posebno etički "sklisko" područje jest kada policijski službenik koristi **obmanu**. Bilo kakva obmana korištena s namjerom da se dođe do zadanog cilja može se vratiti kao bumerang nakon što obmanuta osoba sazna da je bila prevarena. Turcotte (2008:301) navodi kako

⁴ Sarma [2005: 168 prema Holroyd, F., Brubrdige, N. (1989). *War without honour: Military intelligence in Northern Ireland*. Hull: Medium Publishing] ističe kako je politika MI5 i britanske vojske (u S. Irskoj, bilj. a) bila bazična i kratkovidna – koristiti bilo koja sredstva, legalna i ilegalna, kako bi se ucijenio izvor na postupanje iz straha za njegovu ili njezinu sigurnost.

je za informatore regrutirane kroz taktiku obmane vjerojatnije da će koristiti novostečene vještine protiv voditelja, naročito ako su njihovi ugovori ultimativni, bez nagrada. Nedvojbeno je da se mogu očekivati manipulacije od ovako regrutiranih informatora. Madinger (1999:243) dodaje kako u razvoju informatora postoji mogućnost povreda etičkih granica i ponašanja na način koji, iako je zakonit, nije moralan. Ovo možemo učiniti lažuci potencijalnom informatoru ili prinudom osobe da radi nešto protiv svoje volje. Ovakvi postupci ne samo da stvaraju loše informatore nego i slabe službenike i cjelokupni sustav.

Jedno od pitanja koje se nameće jest način postupanja policijskih službenika u situacijama etički dvojbene motivacije informatora. Becker (2009) razlikuje informatore koji imaju **svoju osobnu agendu** da je unaprijede (osveta, ranije pritužbe spram njega, rješavanje konkurencije i sl.) i one koji su proizvod kultivacije. Kada je prva skupina u pitanju, informacije prikupljene kroz ovaj motiv mogu biti visoko dvojbene. Unatoč tomu one zaslužuju odgovor. Informacije o teškom kriminalnom djelu koje dođu u ruke policije ne smiju se ignorirati, bez obzira na izvor (Becker 2009:156). Iako se radi o etički upitnim motivima, pridružujemo se stajalištima prema kojima bi neprofesionalno bilo odbaciti ponuđene informacije. Daljni razvoj ovakvih informatora se ne preporučuje jer oni rade prema svojim unaprijed zacrtanim planovima, te se lako mogu očekivati manipulacije, iznošenje laži i slično.

Voditelj opravdano može očekivati i zahtijevati od informatora poštovanje određenih etičkih standarda prilikom prikupljanja podataka. Tako će upozoriti da manipulacije bilo kakve vrste nisu dozvoljene. Policijski službenici posebno trebaju obratiti pozornost na **lažno motivirane** informatore, koji imaju prikrivene motive drugačije od onih kakvi su izraženi službeniku. Primjerice, informator može pristupiti policiji s naizgled dobrim informacijama, dok pokušava promatrati druge prikrivene istražitelje koji rade unutar jedinice. Ovo je opasan motiv, jer informator nije povjerljiv i njegovu stvarnu motivaciju mora službenik otkriti što je prije moguće (Lyman, 2007:91). Fitzgerald (2007:36) navodi kako lažno motivirani informator započinje svoj odnos s agencijom za provođenje zakona kako bi unaprijedio svoje vlastite kriminalne ambicije. Kriminalne organizacije su usmjeravale osobe da se infiltriraju u policijske odjele ili agencije kao informatori kako bi unaprijedili svoje kriminalne planove.

4. ETIČKA PITANJA KONTROLE RADA INFORMATORA

Kontrola je izraz koji, općenito, može biti sinonim za provjeravanje ili prevlast nad nekim pojedincem, osobom, organizacijom, teritorijem i slično. U suštini se radi o etički važnom pitanju.

Kontrola je vrlo značajan faktor u postupku vođenja i upravljanja radom informatora. U radu informatora u prvom planu je prikupljanje kvalitetnih informacija od interesa policijske agencije. Ovaj proces provodi se planski, prema unaprijed određenim metama i u okviru determiniranih prerogativa i područja rada. Slaba kontrola uzrokuje slabe rezultate. Informator nastupa iz različitih pobuda, ne prema unaprijed određenim zadacima, već po svom nahođenju. Katkad je u pitanju želja da "usreći" voditelja, ponekad osvetničko nastupanje prema meti, ili je riječ o dodatnoj zaradi. Kontrolu rada informatora nije lako provesti. Očekuje se značajna razina discipline i radnih navika od osobe koja je načelno živjela drugačije.

Kada se radi o kontroli, etička pitanja naročito dolaze do izražaja⁵. Policijski službenik bi deontološki morao voditi računa o suzbijanju kriminaliteta, ali istodobno voditi informatora tako da on ne počini kaznena djela tijekom prikupljanja informacija. Krajnje neetično bi bilo voditi se načelom "cilj opravdava sredstvo". U skladu s tim je i pitanje kaznene odgovornosti za poticanje na kaznena djela. Kontrola je jednosmjerna. Voditelj nadzire rad informatora, a ne obratno. Ispravno utvrđenom motivacijom informatora i kvalitetnim provođenjem kontrole rada informatora smanjuje se mogućnost manipulacija.

Vrlo važno je zadržati kontrolu. Odnos voditelja i informatora uključuje važnu kvalifikaciju, a to je **razvoj prijateljskog odnosa** kroz vrijeme. Što duže traje odnos između policijskog službenika i informatora veće su mogućnosti da se odnos razvije u prijateljski, čime se gubi službeni odnos i mogućnost kontrole. Lyman (2007:105) ističe kako previše blizak odnos s informatorom može ugroziti istražiteljevu razinu nadzora nad osobom. Razvijanje prijateljskog odnosa otvara vrata za koruptivni utjecaj u odnos. Ovaj odnos može se i dodatno negativno razviti. Billingsley (2002:60) otvara vrlo značajno pitanje. Sa stajališta moći i kontrole, pitanje se ne odnosi samo na policijsku kontrolu informatora; vjerojatno važnije pitanje jest koliko moći odnos informator/voditelj ima nad policijskom službom. Nije pitanje isključivo informatorovog manipuliranja voditeljem, već i manipuliranjem policijske agencije zlouporabljenim odnosom voditelj/informator.

Turcotte (2008:300) opisuje i učestalo postupanje u kojem se informator počinje **identificirati s voditeljem**:

Izvori su kako je vrijeme prolazilo progresivno dobivali autonomiju, oni su se počeli osjećati kompetentni kao voditelji i zbog toga se ovlastili za donošenje odluka i poduzimanje aktivnosti, a da nisu nikoga konzultirali. U nekim slučajevima informatori vjeruju da su se uloge promijenile. Izvori vide sebe kao zaposlenike policijskih snaga. Oni vjeruju da je osiguranje uspjeha u tekućim istragama njihov teret, budući da oni rade posao na terenu. Posljedično, oni pokušavaju kontrolirati voditelje. Voditelji postupno gube kontrolu nad djelovanjem informatora. Samostalno postupanje informatora koji ne poznaje legislativu, od temeljnih – ustavnih normi do kazneno-pravnih postupaka i pravila postupanja policije, niti taktiku postupanja može dovesti do nezakonitih dokaza i upropastiti mjesec ili godine istrage, te ugroziti vlastiti život ili život voditelja. Voditelji moraju promptno reagirati i opomenuti informatora na njegovo ponašanje.

Jedno od najznačajnijih pitanja jesu svjesne **manipulacije** informatora. Manipulacije su širokog dijapazona, od svjesnog ustupanja lažnih podataka, navođenja na krivi trag, iskorištavanja, rješavanja statusnih pitanja, navođenja na sudjelovanje u kaznenom djelu, pružanja neprimjerenih usluga voditelju, zadobivanja povjerenja, lažne izgradnje prijateljskog odnosa itd. Voditelj mora biti svjestan mogućnosti manipulativnog ponašanja informatora. U slučajevima kada se manipulacije otkriju, voditelj mora vratiti kontrolu odnosa s informatorom. Istražitelj koji se prepusti informatorovim zahtjevima ne gubi automatski kontrolu odnosa, ali mora imati opcije ili druge načine za postizanje svojih ciljeva; u suprotnom takvo priznanje ovisnosti će voditi do povećanih informatorovih pritisaka i zahtjeva (Turcotte, 2008:303). Isto tako voditelj mora paziti da svojim ponašanjem ne uvede standarde manipulacije u od-

⁵ Ponašajući se neetično ili bez integriteta u našem odnosu prema ovim ljudima (informatorima, bilj. a), riskiramo gubitak pristupa ovom alatu. Dok je to nešto čemu se kriminalci raduju, društvo i pravda bili bi na gubitku zbog toga (Madinger, 1999:243).

nos. Moguće su i nesvjesne manipulacije vezane uz operativni i intelektualni kapacitet informatora, sposobnost opažanja i interpretacije opaženog, sposobnost zapamćivanja i prenošenja zapamćenog i slične karakteristike iz područja psihologije svjedočenja.

5. PRISTUP INFORMACIJAMA O KRIMINALITETU I ETIKA

Kada je u pitanju pristup informatora ključnim metama, odnosno informacijama o sljedećim djelima ili djelima koja su u tijeku, suštinsko etičko pitanje jest kako doći do kvalitetnih informacija (posljedično i dokaza), a da informator ne sudjeluje u počinjenju kaznenog djela.

5.1. Ulazak u kažnjivu zonu

Ulazak u kažnjivu zonu informatora je posebno etičko i kazneno-pravno pitanje.

Ministarstvo unutarnjih poslova Ujedinjenog Kraljevstva (Sarma, 2005:169) izdalo je smjernice za *Informatore koji sudjeluju u kriminalitetu*, odjeljak 1.92 (b), koje jasno kažu da, kada informator policiji ustupa podatke o namjeri drugih da počinje zločin u koji oni namjeravaju i njega uključiti, njegovo sudjelovanje se može dozvoliti samo:

- I. kada se on ne uključuje aktivno u planiranje ili izvršenje zločina,
- II. kada se za njega planira manja uloga i
- III. kada je njegovo sudjelovanje ključno za omogućavanje policije da spriječi glavne kriminalce i uhiti ih prije nego što je povreda učinjena bilo kojoj osobi ili je znatno oštećena imovina. Informatora se mora uvijek instruirati da ni pod kojim uvjetima ne smije djelovati kao *agent provokator*, bilo da sugerira drugima kako bi trebali izvršiti kaznena djela ili ih ohrabruje na to. Ako se sazna da je to činio, osobno će biti pod kaznenim progonom.

Za vrijeme inicijalnih sastanaka istražitelja i potencijalnog informatora, službenik bi morao naglasiti da bilo koja informatorova kriminalna aktivnost neće biti tolerirana (Lyman, 2007:105). Modly (1993:17) ističe kako se ne može obećati ni održati tajnost informatora, ako informator uđe u kažnjivu zonu (suizvršitelj, suučesnik). Ne smije se zataškavati kriminalna djelatnost informatora zato što se od njega dobivaju povjerljive informacije. Kršenje zakona za vrijeme prikupljanja podataka ne čini "izvješće boljim", umjesto toga nepotrebno postavlja policajca i organizaciju u opasnost od kaznenih i građanskih parnica. Nadalje, žrtvovanje, zaobilaženje ili pravljenje izuzetaka, čak i "samo ovaj put" u odnosu na etičke standarde jest skliska strmina (Metscher, Gilbride, 2005:14).

Interesantna praksa postoji u Izraelu, gdje izraelska policija od 1980-ih godina vrlo uspješno koristi prikrivene istražitelje iz krim. miljea (Amir, 2003)⁶.

⁶ Amir objašnjava (2003:1427): nakon što je kandidat odabran, agent (informator, bilj. a) je uvjeren u suradnju s obećanjem da će biti brisana sva ranija kaznena djela i kazne koje agenta očekuju. Da bi se ovo učinilo agent je uvjeren kako mora otkriti sve ranije zločine, uključujući i one za koje policija nema informacije. Čista savjest je važna za operaciju. Policijski službenik testira agentove mogućnosti da se suprotstavi rizičnim situacijama, a naročito njegovu povjerljivost.

5.2. Zamka ili poticanje

Posebno etičko pitanje pored ulaska u kažnjivu zonu, jest pitanje zamke, odnosno poticanje na izvršenje kaznenog djela. U nekim prikrivenim operacijama policija djeluje kao promatrač, premda ubačeni promatrač. Počinitelji izvršavaju kaznena djela neovisno o radnjama prikrivenih operativaca. Međutim, često su prikriveni operativci u interakciji s počiniteljima tako da utječu na odluku hoće li se djelo izvršiti ili neće, te kada, gdje i kako će se počinuti kazneno djelo (Miller, Blackler, 2005:103). Za vrijeme prikrivenog rada ili za vrijeme nadzora nad informatorom, policijski službenici moraju biti oprezni kako ne bi nehotice primorali nekoga na počinjenje kaznenog djela. Optuženik može biti oslobođen od kaznene odgovornosti korištenjem obrane zamke, ako se to uspješno dokaže na sudu (Lyman, 2007:106). Angažiranje informatora ne smije nikada imati provokativni karakter u smislu iniciranja, poticanja ili pristajanja na vršenje kriminalnih aktivnosti (Modly, 1993:17).

Zakonodavac ovo pitanje smatra izuzetno važnim. Sva analizirana kaznena zakonodavstva⁷ imaju gotovo identične zakonske novele. ZKP BiH u članku 116. "vrste posebnih istražnih radnji i uvjeti za njihovu primjenu" stavak 2. točka e) propisuje *korištenje prikrivenih istražitelja i informatora (pouzdanika)*, a u stavku 5. naglašava se kako *pri obavljanju istražnih radnji iz stavka 2. točke e i f ovog članka policijski organi ili druge osobe ne smiju poduzimati aktivnosti koje predstavljaju poticanje na počinjenje kaznenog djela. Ako su takve aktivnosti poduzete, ta okolnost isključuje kazneni progon poticane osobe za kazneno djelo izvršeno u vezi s ovim radnjama*. Identični zakonski opisi nalaze se u ZKP FBiH (čl. 130.), ZKP RS (čl. 234.) i ZKP DB (čl. 116.). ZKP RH također u Odjeljku 12. Posebne dokazne radnje, članak 332. stavak 1. točka 5. propisuje *uporaba prikrivenih istražitelja i pouzdanika*, te stavak 7. *izvršenje radnji iz stavka 1. točke 5. i 6. ovog članka ne smije predstavljati poticanje na počinjenje kaznenog djela*. Zakonodavci obje države smatrali su kako je iznimno važno naglasiti nezakonitost dokaza prikupljenih poticanjem. U ZKP-ovima BiH poticanje se izrijekom odnosi i na policijskog službenika i na informatora (*policijski organi ili druge osobe*), dok se u ZKP RH samo navodi opća zabrana poticanja.

Kada postoji poticanje? Karas (2010:364) navodi kako se poticanjem kod druge osobe s namjerom izaziva ili učvršćuje odluka o poduzimanju kaznenog djela, tako da postoji kad osoba nema odluku ili ima nesigurnu odluku koja još nije učvršćena. Poticanje se najčešće može provoditi aktivnostima poput nagovaranja, prijetnje, odnosom ovisnosti, ovlaštenjem nadređenog, održavanjem u zabludi, molbom, naredbom, prijedlogom i sličnim radnjama. Poticanje je i naručivanje kaznenog djela ili konkretiziranje odluke kod osobe koja je sama općenito sklona kriminalu.

Može li policijski službenik neizravno, odnosno nehajno izvršiti poticanje? Lyman (2007:105) objašnjava kako su ponekad informacije koje informator pruža takve vrijednosti da se informatorima plaćaju same informacije kojima opskrbljuje. Istražitelj bi trebao biti pažljiv i ne plaćati informacije koje nisu provjerene ili koje se ne smatraju korisnim za istražitelje. Plaćanja trebaju biti dovoljno skromna kako bi se izbjegle optužbe obrane o zamci. Kada se ovo pojavi, obrana će tvrditi da je istražiteljevo plaćanje informatora bilo toliko visoko da je informator navođen da "izazove" osumnjičenog isključivo zbog visoke novčane nagrade.

⁷ Zakon o kaznenom postupku Republike Hrvatske, te važeći zakoni o kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini (ZKP BiH, ZKP FBiH, ZKP RS, ZKP Distrikta Brčko).

5.3. Svjedočenje informatora

Kada je riječ o pristupu, treće važno etičko pitanje jest pitanje svjedočenja informatora. Trebaju li informatori svjedočiti i je li etički tražiti svjedočenje, ako se u početku odnosa nije najavila takva mogućnost? Praksa je ovdje bipolarana od stajališta privilegije nesvjedočenja do obaveznog svjedočenja.

Privilegija policijskog informatora dozvoljava policijskim službenicima da zadrže imena povjerljivih informatora, tj. osoba koje pružaju informacije policiji uz razumijevanje da oni neće biti pozvani na svjedočenje. Dostavljene informacije se često koriste za razvijanje drugih dokaza na kojima se zasniva osnovana sumnja za uhićenje (Hails, 2009:261).

S druge strane, izraelska praksa prema kojoj kriminalci mogu biti prikriveni istražitelji podrazumijeva obavezno svjedočenje pred sudom o istražnim aktivnostima koje su poduzele, odnosno o onima u kojima je aktivno sudjelovao. Iz tog razloga informator postaje žrtva dobrih namjera. Slijede ozbiljne prijetnje informatoru i njemu bliskim osobama. Moralne dileme koje se tada pojavljuju, ako se uopće i pojave, obično se neutraliziraju racionaliziranjem da se radi o zakonitim tehnikama nužnim da bi se postigao potreban pravičan završetak kaznenog postupka (Amir, 2003). Međutim, i u Izraelu se razlikuju pojmovi **kriminalac informator** koji prikuplja informacije ili dokaze bez zahtjeva za svjedočenjem na sudu i **kriminalac prikriveni istražitelj** od kojeg se tijekom određenog, ranije definiranog, vremenskog razdoblja zahtijeva da prikuplja prihvatljive dokaze protiv poznatih osoba iz krim. miljea, te da, prema uvjetima iz ugovora sklopljenog s njim, svjedoči na sudu (Hess, Amir, 2002).

ZKP-ovi predviđaju mogućnost svjedočenja, ali u slučajevima kada su informatori korišteni u posebnim istražnim radnjama. U Bosni i Hercegovini zakoni propisuju da se *prikriveni istražitelj i informator ... mogu saslušati kao svjedoci, ili kao zaštićeni svjedoci o tijeku provođenja radnji ili o drugim važnim okolnostima* (ZKP BiH čl. 122., ZKP FBiH, čl. 136., ZKP RS čl. 240., ZKP DB čl. 122.). U ZKP-u RH u članku 333. stavku 2. navodi se: *prikriveni istražitelj i pouzdanik mogu se ispitati kao svjedoci o sadržaju razgovora koje su vodili s osobama prema kojima je određena radnja iz članka 332. stavka 1. točke 5. do 8. ovog Zakona, kao i svim sudionicima kaznenog djela radi čijeg otkrivanja i dokazivanja je ta radnja bila određena, a njihovi iskazi se mogu upotrijebiti kao dokaz u postupku*. Stavak 3. propisuje kako *presuda i ocjena o nezakonitosti dokaza ne može se temeljiti isključivo na iskazu svjedoka iz stavka 2. ovog članka*.⁸

Svako korištenje informatora izvan odobrenih posebnih istražnih radnji ne bi trebalo rezultirati svjedočenjem informatora. Smatramo kako se svjedočenja trebaju izbjegavati, prije svega zato što su primarne funkcije informatora – pribavljanje informacija, podataka o kaznenim djelima i njihovim počiniteljima, a ne prikupljanje dokaza. Izuzetak u ovom slučaju može biti kada se radi o teškim kaznenim djelima ili djelima organiziranog kriminaliteta.

⁸ Karas (2012:585) u razmatranju pouzdanosti prikupljenih dokaza od strane prikrivenih istražitelja navodi niz slučajeva u kojima je došlo do obnavljanja postupka, odbacivanja optužbi, oslobađajućih presuda, jer su se zasnivale isključivo na svjedočenju prikrivenog istražitelja (bez materijalnih dokaza i dokumentiranja njihovih radnji). Slična paralela se može povući i za slučaj svjedočenja informatora.

5.4. "Superinformator"

Sljedeće važno etičko pitanje kada riječ o pristupu jest odabir informatora. Do koje razine je etički opravdano tražiti informatore? Mogu li policijski informatori biti prononsirani pripadnici krim. miljea? Je li etično koristiti takve informatore?

Madinger (1999) koristi pojam "superinformatora" i navodi kako ovi informatori mogu prodrijeti do najviših razina jedne kriminalne skupine ili više njih, obarajući ljude koji su godinama bili na radarima službi za provođenje zakona. Ova vrsta informatora je izuzetno rijetka. Iznad svega karakterizira ih najbolji mogući pristup. Oni su visoko motivirani da rade s agencijama za provođenje zakona i uvijek su iznadprosječne inteligencije. Povjerljivi su, proračunati i mogu razviti jaku vezu sa službenikom koji ih vodi. Popularni su unutar svog miljea čiji pripadnici im potpuno vjeruju. Gdje pronaći ovakve informatore? Na vrhu ili blizu njega. Rijetko će se pronaći ovakve osobe u nižim ešalonima kriminalnih operacija.

Kako doći do superinformatora? Jedan pristup je u sastavljanju organigrama kriminalne skupine ili organizacije uz identificiranje, koliko je moguće više, važnih igrača u skupini. Nakon toga potrebno je pravilno odabrati jednu osobu koja može učiniti najviše štete ovoj skupini ili drugoj kriminalnoj organizaciji s kojim je u dodiru. Potom treba raditi na ovoj osobi, bilo na kultivaciji ili na građenju slučaja koji može poslužiti u preobraćenju individue. Kao i uvijek motivacija može biti kritična, ali superinformator je dovoljno inteligentan da odmah prepozna gdje su njegovi interesi. Također se mogu pojaviti i problemi kontrole u radu s ovim osobama. Oni su često svjesni svoje vrijednosti za agencije za provođenje zakona i za službenike koji rade s njima. Ovakav informator može postavljati zahtjeve za usluge, za poseban tretman ili tražiti druge pogodnosti koje se inače ne bi razmatrale.

6. ETIČKA PITANJA VEZANA ZA POLICIJSKU ORGANIZACIJU

Postulati rada s informatorima su se mijenjali kroz vrijeme i značajno normativno evoluirali.⁹ Danas u radu modernih agencija za provođenje zakona sve je manje diskrecijskog, pausalnog, *ad hoc*, neorganiziranog itd., a sve više normativno uobličеноg, planskog, organiziranog postupanja. Ranija praksa je dozvoljavala policijskim službenicima vođenje informatora bez uvođenja u službene evidencije, što ostavlja previše prostora za koruptivni utjecaj u taj odnos. **Registriranje** informatora predstavlja osnovnu zaštitu za policijskog službenika, što često policijski službenici jasno ne raspoznaju. Informatori se trebaju smatrati dobrom cijelom odjela i moraju biti zadovoljavajuće dokumentirani. Tako će se izbjeći navodi lošeg ponašanja istražitelja, ako su viđeni s poznatim kriminalcima. Lyman (2007:105) navodi kako su godinama neki beskrupulozni službenici tvrdili da su sastanci između njih i kriminalaca zapravo bili sastanci s informatorima.

⁹ Rudman (2004) navodi kako postoje dva načina vođenja informatora. Tradicionalni način podrazumijeva nepostojanje središnjih evidencija niti ikakvih identifikacijskih podataka o informatoru, izuzev njegove povezanosti sa istražiteljem kojemu je voljan povjeravati informacije. Suvremeni pristup podrazumijeva vođenje središnjeg registra s imenima informatora, gdje se razumijeva da se ovakva vrsta zapisa klasificira najvišim stupnjem tajnosti. Identifikacijski podaci i veza između informatora i policijskog službenika poznata je samo rukovoditelju jedinice krim. obavještajnih poslova. Primarna vrijednost ovakvog načina ophođenja jest u činjenici da se može izbjeći mogućnost da jedan informator ustupa saznanja većem broju policijskih službenika ili ulitativno većem broju policijskih agencija i time manipulira situacijom.

Moderna praksa predviđa obavezu registriranja informatora (čl. 44. PNP PS RH), čime odgovornost u radu s informatorom dijelom prelazi i na policijsku organizaciju. Tako i određena etička pitanja prelaze na policijsku organizaciju, ali odgovornost u radu i dalje je najvećim dijelom odgovornost policijskih službenika, što može rezultirati nekvalitetnim krajnjim proizvodom. Turcotte (2008:304) naglašava, pod novim sustavom informator je "vlasništvo" policijske organizacije. Ipak, istražitelji su odgovorni za minimiziranje opasnosti i negativnih posljedica korištenja informatora. Voditelji se smatraju osobno odgovornim za bilo koji problem koji se pojavi za vrijeme odnosa ili za vrijeme pravnog postupka. Kao rezultat toga, voditelji oprezno selektiraju i manipuliraju informacijama koje dostavljaju nadređenima i tužiteljima te ulažu većinu energije u samozaštitu. Registriranjem se rješava i etičko pitanje **nepostojećeg** informatora (Bloom, 2002). Očigledno je kako su i ovakve zlouporabe zabilježene u praksi.

Registriranje informatora ne rješava sve etičke dileme. I dalje ostaju pitanja koliko diskrecijskog prava je dostupno policijskim službenicima u vođenju informatora, te kakav nadzor je moguće provoditi nad područjem rada s informatorima. Kako bi se navedeni problemi riješili prijeko potrebno je donijeti **pravilnik o radu s informatorima** u koji je potrebno ugraditi relevantna pitanja od regrutacije, motivacije, provjere, nagrađivanja, etičkih pitanja, podvrsta informatora, situacija "hladnog" razdoblja u kojem ne daju informacije, odgovornosti za rad (voditelja i organizacije), nagrađivanja za dobre rezultate, nadzor nad radom itd. Normativno uređenje potrebno je u onim područjima u kojima može doći do kršenja etičkih pravila, zakona, zlouporabe položaja voditelja i slično. Dobar dio policijskih agencija već ima ovakve pravilnike, te ih je eventualno potrebno samo doraditi.

Posebno važno pitanje za organizaciju jest **obuka** voditelja informatora. Zahtijevati visoke etičke standarde, bez prethodno provedene obuke kadra koji se koristi ovim etički dvojbennim instrumentom, ne može biti opravdano.

S aspekta policijske organizacije korištenje informatora jest troškovno isplativo sredstvo rješavanja kriminaliteta, ali s mogućim negativnim konzekvencama: kriminalitet se omogućava isto kao i suzbija; kriminalcima je dozvoljeno počinuti kazneno djelo radije nego pritvoriti ih zbog kršenja zakona; zaobilaženje pravila od strane policije je organizacijski oprošteno nego osuđeno; policijski moral je potkopan i potisnut; odnosi s kolegama su temeljeni na nepovjerenju i tajnovitosti radije nego na poštenju i otvorenosti; sudovi su prevareni, optuženici navođeni i na kraju pravda je vjerojatno potkopana umjesto promovirana. Rezultat ovih negativnih konzekvenci je konflikt, realan i potencijalan, jednako unutar i izvan policijske organizacije (Ratcliffe, 2008:215).¹⁰

7. ETIČKA PITANJA U ODNOSU VODITELJ – INFORMATOR

Prilikom uspostavljanja odnosa s informatorom jedna od moralnih dilema koje informator mora nadići jest pitanje **izdaje** svojih dotadašnjih prijatelja i "poslovnih" partnera. Informator je bio dio formalne ili neformalne organizacije u kojoj postoje nepisani zakoni i pravila šutnje, gdje su vrlo važna pitanja lojalnosti i izdaje. Policijski službenik mora toga biti svjestan. Prilikom stvaranja i održavanja motivacije voditelji moraju imati u vidu svijest informa-

¹⁰ Prema Norris, C., Dunnighan, C. (2000). *Subterranean blues: conflict as an unintended consequence of the police use of informers*. Policing and Society, 9 (4), 385.-412.

tora da vrši čin izdaje svojih dotadašnjih prijatelja odnosno "poslovnih" partnera. Potrebno je pronaći način kako informatora uvjeriti da on nije samo "sredstvo" za izvršenje cilja. Zanimljivo etički pozitivno postupanje može se uočiti u praksi izraelske policije. Hess i Amir (2002:1013) navode kako je kandidatu dozvoljeno da odbije metu s kojom ima obiteljske, etičke ili socijalne veze. Osim moralnih dilema prisutan je opravdan **strah** za vlastiti život. U Sjevernoj Irskoj IRA je pogubila 71 informatora (Sarma, 2005).

Problem koji se pojavljuje prilikom regrutiranja novih informatora odnosi se na pitanje **povjerenja**. S jedne strane, policijski službenici bi morali vjerovati osobama kojima se generalno ne može vjerovati. S druge strane, niti kriminalci načelno ne vjeruju policiji. Kontakt između "neprijatelja" koji zajedno rade zbog općeg cilja zahtijeva, prije svega, rješavanje niza inhibicija i sumnji (Hess, Amir, 2002:1021-1022).

Kada nadvladaju početne probleme započinje se razvijati odnos koji po svojoj prirodi ima ugrađene zamke (Amir, 2003:1428):

- CUA¹¹ želi udovoljiti voditelju i kao posljedicu toga može lagati.
- Voditelj, želeći da završi zadaću, može i često to čini, zažmiriti na nove počinjene zločine od strane CUA.

Oba krše etička pravila i norme na štetu policijske organizacije, ali nisu oba jednako odgovorna. Informator je u pravilu pozicionirana osoba bez priznatih kvalifikacija i bez pravila ili smjernica kojih se mora pridržavati. S druge strane, policijski službenik koji vodi informatora smatra se profesionalcem. Od voditelja i kontrolora se zahtijeva da budu odgovarajuće trenirani da odigraju svoju ulogu i da su obvezani raditi unutar postojećih pravila (Billingsley, 2002:51). Policijski službenik, a ne informator mora paziti da se društvena pravila ispunjavaju unatoč interesu ili sklonostima informatora (Madinger, 1999:242).

Billingsley (2002:50) utvrdio je kako se odnos informator – voditelj vrlo često smatra jedinstvenim i kako je zbog "posebnog" odnosa značajan broj ispitanika¹² bio spreman zaobilaziti pravila, ići prečacima ili čak u nekim slučajevima kršiti zakon kako bi zadržao odnos informator/voditelj.

8. ZAKLJUČAK

Jesu li informatori "vrijedan alat" ili "nužno zlo"? Ako policija želi imati proaktivnu ulogu u provođenju politike suzbijanja kriminaliteta, informatori su nezaobilazan institut. Suvremeni sigurnosni izazovi proistekli iz djelatnosti organiziranog kriminaliteta, terorizma i drugih teških kaznenih djela pretpostavljaju prikupljanje istinitih, pravodobnih, kvalitetnih, detaljnih, ažurnih informacija. Informatori su osnovni alat putem kojih se ovakve informacije mogu prikupiti. Ostali alati, poput tajnog praćenja, presretanja komunikacija i slično su izvedeni alati za koje, da bi se uopće mogli primijeniti, mora postojati već utemeljen činjenični supstrat o nečijoj nezakonitoj djelatnosti.

S druge strane, iz prezentiranog razvidno je kako je rad s informatorom stohastički sustav prepun etički vrlo upitnih momenata. Informator je osoba koja ima pristup određenim informacijama o nositeljima ili kriminalnoj djelatnosti, motivirana je da te informacije do-

¹¹ CUA – engl. *Criminal undercover agent* – prikriveni istražitelj iz kriminalnog miljea (prev. a).

¹² Intervjuiranih informatora i voditelja informatora (bilj. a).

stavi policijskim službenicima i spremna je prihvatiti kontrolu službenika za provođenje zakona. Sva tri navedena faktora otvaraju niz etičkih pitanja. Motivacija kakva god bila, mora biti na dobrovoljnoj osnovi. Sve ostalo nije etično i nije zakonito. Ako ne postoji kontrola i samokontrola u radu s informatorom lako se ulazi u područje neetičnog, neprofesionalnog i nezakonitog i pitanje je kakav će biti ukupni rezultat izvida. Vođenje informatora mora biti unutar strogih ograničenja zakonitog i etičkog, bez obzira što ponekad to može značiti slabiji, odnosno manje izravan pristup važnoj meti. Postupanje policijske organizacije mora također biti u okvirima moralno ispravnog. Kako bi se izbjegle sve moralne i profesionalne dileme neminovno je podzakonskim aktom propisati pravila vođenja informatora i provesti kvalitetnu obuku policijskih službenika.

Vođenje informatora je u svakom slučaju profesionalno opravdano i prijeko potrebno, ali pod povećalom etičkih normi.

LITERATURA

1. Amir, M. (2003). *Criminal Undercover Agents or "Bad People" Doing "Good Things"*. Substance Use & Misuse, Vol. 38, No. 10, 1425.-1431.
2. Becker, F.R. (2009). *Criminal Investigation*, Missisauga: Jones and Bartlett Publishers LLC.
3. Billingsley, R. (2002). *The police informer/handler relationship: Is it really unique?* International Journal of Police Science & Management, Vol. 5, No. 1, 50.-62.
4. Bloom, R. (2002). *Rating: the Use and Abuse of Informants in the American Justice System*, Westport: Praeger Publishers.
5. Brown, F.M. (2001). *Criminal investigation: law and practice*. Woburn: Butterworth-Heinemann.
6. Castle, A. (2008). *Measuring the Impact of Law Enforcement on Organized Crime*. Trends Organ Crime, 11, 135.-156.
7. Fitzgerald, G.D. (2007). *Informants and Undercover Investigations: A Practical Guide for Law, Policy and Procedure*. Boca Raton: CRC Press.
8. Gill, P. (1998). *Police Intelligence Processes: A Study of Criminal Intelligence Units in Canada*. Policing and Society, Vol 8, 339.-365.
9. Hails, J. (2009). *Criminal Evidence*, Belmont: Wadsworth Cengage Learning.
10. Hess, A., Amir, M. (2002). *The program of Criminal Undercover Agents Sources in the Drug Trade*. Substance Use & Misuse, Vol. 37, No. 8-10, 997.-1034.
11. Karas, Ž. (2010). *Sudska praksa o policijskom postupanju: poticanje od strane prikrivenog istražitelja*. Policija i sigurnost, 19 (3), 363.-366.
12. Karas, Ž. (2012). *Neke poteškoće u provedbi radnje prikrivenog istražitelja*. Policija i sigurnost, 21 (3), 574.-593.
13. Klerks, P. (2007). *Methodological Aspects of the Dutch National Threat Assessment*. Trends Organ Crime, 10, 91.-101.
14. Lyman, D.M. (2007). *Practical Drug Enforcement*. Boca Raton: CRC Press Taylor & Francis Group.
15. Madinger, J. (1999). *Confidential Informant Law Enforcement's Most Valuable Tool*. Boca Raton: CRC Press.

16. Metscher, R., Gilbride, B. (2005). *Intelligence as an Investigative Function*. International Foundation for Protection Officers, August, 1.-44.
17. Miller, S., Blackler, J. (2005). *Ethical Issues in Policing*. Aldershot: Ashgate Publishing.
18. Modly, D. (1993). *Informatori*. Zagreb: MUP RH.
19. Modly, D. (1998). *Priručni kriminalistički leksikon*. Sarajevo: Fakultet kriminalističkih nauka.
20. Modly, D. (2007). *Što policiju očekuje sutra?* *Policija i sigurnost* 16 (3-4), 257.-271.
21. Perić, V. (1987). *Oblici operativne djelatnosti Službe javne sigurnosti*. Zagreb: RSUP SRH.
22. *Pravilnik o načinu postupanja policijskih službenika*. Narodne novine 89/10.
23. Rudman, J. (2004). *Criminal Intelligence Specialist*. New York: National Learning Corporation.
24. Ratcliffe, J. (2008). *Intelligence-Led Policing*. Devon: Willan Publishing.
25. Sarma, K. (2005). *Informers and the Battle Against Republican Terrorism: A Review of 30 Years of Conflict*. *Police Practice and Research*, Vol. 6, No. 2, 165.-180.
26. Turcotte, M. (2008). *Shifts in Police-Informant Negotiations*. *Global Crime* Vol. 9, No. 4, 291.-305.
27. *Zakon o kaznenom postupku Bosne i Hercegovine*. Službeni glasnik BiH 3/03., 32/03., 36/03., 26/04., 63/04., 13/05., 48/05., 46/06., 76/06., 29/07., 32/07., 53/07., 76/07., 15/08., 58/08., 12/09., 16/09., 93/09., 72/13.
28. *Zakon o kaznenom postupku Distrikta Brčko*. Službeni glasnik Distrikta Brčko 44/10.
29. *Zakon o kaznenom postupku Federacije Bosne i Hercegovine*. Službene novine FBiH 35/03., 56/03., 78/04., 28/05., 55/06., 27/07., 53/07., 9/09., 12/10., 8/13.
30. *Zakon o kaznenom postupku Republike Hrvatske*. Narodne novine 152/08., 76/09., 80/11., 91/12., 143/12.
31. *Zakon o kaznenom postupku Republike Srpske*. Službeni glasnik Republike Srpske 53/12.
32. *Zakon o policijskim poslovima i ovlastima Republike Hrvatske*. Narodne novine 76/09.

Summary

Damir Bevanda

Ethical issues in dealing with informers

In proactive policing on suppression of contemporary security challenges coming from serious organised crime, terrorism and other severe crimes, confidential informers are inevitable instrument. The autor, through analysis of scientific and expert research, demonstrates an ethical dimension of the relationship between the law enforcement agencies and confidential informers.

The aim of paper is to identify the ethical issues and dilemmas which confront both police officers and informers at the establishment of their relationship, as well as during the handling of informer. In this paper, the definition of informer is derived from three basic characteristics: motivation to provide data; access to data relevant to the police agency; and control of the informer's work. The paper explains a number of ethical issues connected to those characteristics. Particular attention is given to the ethics of police organisation concerning informers and handler-informer relationship. The autor emphasizes the necessity and importance of the regulations, which define the handling of informers, including the ethical issues. Regardless of occasional disputes and criticism, dealing with informers is a justified, and highly effective means of information collection and is on the rise.

Key words: informer, police ethics, organised crime.